

El pronom *en* fent de subjecte

per Albert Jané

En la seva gramàtica pòstuma (*Gramàtica catalana*, editorial Teide, 1956), Fabra va definir perfectament les oracions en què el pronom *en* pot fer de subjecte. Són aquelles oracions, com *Ha arribat un parent meu*, en què el subjecte «no apareix com una part de la proposició que, contraposant-se al predicat serveix de base a la comunicació del nostre pensament, sinó darrera del verb com una mena de complement d'aquest, i, de fet, en certes ocasions es comporta gramaticalment com a tal» (paràgraf 46). Més endavant (paràgraf 72), hi afegeix: «La substitució d'un nom o grup nominal (precedit o no de la preposició *de*) pel pronom feble *en* adjuntat al verb, no solament pot esdevenir-se en un complement-acusatiu, sinó en el subjecte gramatical de les proposicions del tipus IV.» Naturalment, les proposicions del tipus IV són les que defineix en el paràgraf anteriorment transcrit: *Ha arribat un parent meu*.

Però Fabra dóna únicament dos exemples de substitució d'un nom que fa de subjecte pel pronom *en*:

- (1) *Ahir va arribar un vaixell; avui n'arribaran quatre.*
- (2) *Dormen sis nens a cada cambra; en aquesta en dormen set.*

Que els dos exemples indicats per Fabra siguin tots dos amb grups nominals formats amb numerals cardinals pot induir a creure que la possibilitat de representar el subjecte pel pronom *en* (en les oracions que Fabra anomena del tipus IV) es redueix a aquest cas. En realitat, però, les possibilitats teòriques (remarquem-ho bé: teòriques) del pronom *en* fent de subjecte són les mateixes que quan fa de complement directe o acusatiu, que es podrien agrupar en tres casos. Fent de complement directe, tenim:

- (3) *Tens pa? No, no en tinc.*
- (4) *Ell va veure dos senglars i jo en vaig veure tres.*
- (5) *El vaig perdre i només en conservo el record.*

És a dir: en el primer exemple (3) *en* substitueix la totalitat del complement, en el següent (4), només

la part substantiva, i en el darrer (5) *en* representa el complement de nom, talment com s'esdevé en els tres exemples següents, en què *en* fa de subjecte:

- (6) *Queda pa? No, no en queda.*
- (7) *Primer van passar dos senglars i després en van passar tres.*
- (8) *El vaig perdre i només me'n queda el record.*

Hem parlat, però, de possibilitats teòriques. Volem dir que, si no volem anar a parar a una fraseologia artificiosa, «gramaticalitzant», estranya a la llengua real i, en definitiva, pedantesca, cal abstenir-se amb molt de compte d'aplicar d'una manera mecànica la norma gramatical que, en teoria, permet de representar pel pronom *en* el complement determinatiu en les oracions del tipus IV. Cal veure, doncs, quines són les possibilitats reals d'aquest ús del pronom *en*.

En primer lloc, com ja hem vist (6), *en* pot representar la totalitat del subjecte, és a dir, els grups nominals de valor partitiu:

- (9) *Encara me'n queden* (títol d'una sardana de Josep Serra).
- (10) *D'on no n'hi ha no en raja.*
- (11) *Les han retirades de la circulació: ja no en corren.*
- (12) *Aigua raï: prou que en va caure!*
- (13) *No arribaran pas tots: sempre se'n perden pel camí.*

Després, és evident que els grups nominals formats amb numerals (incloent-hi els col·lectius) poden estendre's als grups formats amb tota mena de quantitatius indefinits: *pocs, molts, gaires, més, menys, alguns, uns quants, cap, prou, força, bastant, tants*, etc., així com les locucions *una colla, una pila, una munió, un feix*, etc.

- (14) *Ahir en van venir pocs però avui en vindran molts.*

- (15) *Abans naixien molts nens; ara no en neixen tants.*
 (16) *Com aquest no en surten gaires.*
 (17) *Ja no en queda cap.*
 (18) *Ara se n'alcen uns quants.*
 (19) *Se'n van acostar alguns.*
 (20) *En falten una colla.*

És, però, en el cas dels grups nominals formats plenament per un nom determinat per un altre, que la possibilitat real de representar el complement de nom, és a dir, el determinatiu, pel pronom *en* és una possibilitat més teòrica que no real. No podem tenir la pretensió, certament, de fixar els límits exactes d'aquesta possibilitat. El que ens cal fer és interrogar la llengua, és a dir, l'ús real, espontani i genuí, no contaminat per influències estranyes –fins on sigui possible– i mirar d'atenir-nos-hi. No hi ha una solució de continuïtat ben definida entre dos grups com, per exemple, *un tros de l'ermita* i *la volta de l'ermita*, però és evident que atribuïm al primer un valor partitiu més marcat que en el segon, en què ens inclinariem a considerar que hi ha un nom, un mot plenament substantiu, *la volta*, determinat per un altre nom, *de l'ermita*. Considerem, però, la possibilitat d'utilitzar el pronom *en* per a substituir el subjecte de les dues proposicions següents:

- (21) *L'altre dia va caure un altre tros de l'ermita.*
 (22) *L'altre dia va caure la volta de l'ermita.*

És basant-nos en el que creiem que és l'ús més general i genuí, és a dir, en el que dirien espontàniament els bons parlants no contaminats, que propugnaríem les solucions següents:

- (23) *L'altre dia en va caure un altre tros.*
 (24) *L'altre dia va caure la volta.*

Creiem fora de dubte que, parlant d'una determinada ermita, en estat ruïnós, la proposició (24) no semblaria incompleta a ningú, és a dir, que no hi hauria ningú que trobés a faltar el determinatiu de *la volta*. Ara, és en la mesura que es comprovés que

- (25) *L'altre dia en va caure la volta.*

és una frase de la llengua real, usada espontàniament, encara que només fos per un sol parlant, que hauria d'ésser presa en consideració, talment com hem fet amb la proposició (8). En podríem trobar més exemples, és clar, però segurament no gaires. De fet, es redueixen a frases amb verbs com *quedar* i *arribar* i a grups nominals amb noms com *record*, *tes-*

timoni, *notícia*, *prova*, *indici*, *reflex*, etc., com a nom determinat:

- (26) *Me'n va arribar un testimoni per casualitat.*
 (27) *Encara en queda un reflex.*

Com ja ha estat repetidament denunciats, en la representació per mitjà del pronom *en* del complement de nom del complement directe s'han fet abusos terribles, a causa de l'aplicació mecànica d'una norma gramatical. La *Gran enciclopèdia catalana* il·lustra generosament aquest ús abusiu. Cal evitar, com hem dit, aquesta aplicació mecànica, tant en el cas del complement directe com en el del subjecte, i evitar solucions com

- (28) *A conseqüència de la Segona Guerra Mundial en disminuï notablement la població* (GEC, «Coblença»).

És possible que hi hagi qui defensi aquesta construcció, com hem vist, teòricament possible. Però en nom de la naturalitat de la frase, del rebuig de l'enfarfegament, l'artificiositat i l'allunyament de la llengua real, en aquest cas no vacil·laríem a propugnar l'ús del possessiu en lloc del pronom *en*, encara que pugui semblar a molts que deixem escapar una ocasió de defensar aquest pronom tan genuí, del qual una tendència que tots convenim a lamentar prescindim d'una manera absoluta. Tindríem, doncs,

- (29) *A conseqüència de la Segona Guerra Mundial la seva població disminuï notablement.*

L'exemple següent és un titular del diari *Avui* (17.III.93, pàg. 17):

- (30) *Un camió cisterna carregat d'etilè bolca a l'Ametlla de Mar i en mor el conductor.*

No sembla pas que aquesta proposició tingui la més mínima base en la llengua real: no és sinó, una altra vegada, el resultat de l'aplicació mecànica d'una norma gramatical, amb abstracció total de l'estrident artificiositat d'aquest resultat. Per la nostra banda, doncs, suprimiríem, sense pensar-nos-hi gens, el pronom *en* d'aquesta construcció, amb què tindríem

- (31) *Un camió cisterna carregat d'etilè bolca a l'Ametlla de Mar i mor el conductor.*

És, sens dubte, una construcció totalment normal, no solament perfectament intel·ligible (no s'acudirà a ningú de preguntar de quin conductor es parla), sinó gramaticalment completa, amb el subjecte de la segona oració, *el conductor*, que no demana cap determinatiu.